

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Дульського Олександра Леонідовича «Криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

Актуальність теми дослідження не викликає сумнівів. Науки кримінального процесу та криміналістики перебувають у постійному розвитку, удосконалюється кримінальне процесуальне законодавство та правозастосовна практика. Один із ключових векторів такого розвитку – це забезпечення євроінтеграційного, демократичного напряму розвитку нашої держави, приведення кримінального провадження та його криміналістичного забезпечення до кращих світових та європейських зразків.

Згідно ст. 2 КПК України, завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Реалізація вказаного завдання безпосередньо залежить від криміналістичного забезпечення процесу доказування у кримінальному провадженні згідно із міжнародними, європейськими та розробленими на їх основі – національними стандартами.

Збирання доказів є одним із «ключових» процесів, що визначає зміст доказування у кримінальному провадженні, а наявність належних і допустимих доказів дозволяє забезпечити досудове розслідування кримінального правопорушення, його належний судовий розгляд з метою досягнення цілей кримінального провадження. Дотримання способів збирання доказів, визначених у КПК України та правильне їх застосування, враховуючи криміналістичні рекомендації, дозволяє виконати завдання кримінального провадження.

Окреслене коло питань потребує детального вивчення.

Важливо, що дослідження має комплексний характер, адже криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження в змагальному кримінальному процесі спрямовано на врегулювання прав сторін кримінального провадження щодо реалізації їх повноважень в рівних умовах. Отож, проблематика має як кримінальний процесуальний аспект (дотримання вимог кримінальної процесуальної форми), так і криміналістичний аспект (практична реалізація поставлених завдань).

Окрім того, дисертаційне дослідження має виражений міждисциплінарний характер ще й тому, що поєднує здобутки юриспруденції, а саме права та міжнародного права, кримінального процесу, криміналістики, судової експертології, оперативно-розшукової діяльності, психології. Такий підхід дозволив автору ґрунтовно висвітлити актуальні питання криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження й досягти поставлених завдань.

Актуальність обраної теми дослідження підтверджується також її відповідністю нормативно-правовим актам нашої держави, науковим планам і темам. Так, робота відповідає Комплексному стратегічному плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023); Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції на період до

2026 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 року № 1155-р); Державній антикорупційній програмі на 2023–2025 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220); Плану реалізації зовнішньополітичної діяльності України (розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2023 року №327-р); Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні (постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 р. № 476). Дисертацію виконано відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки (наказ МОН України від 3 лютого 2022 р. № 109); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21 травня 2024 р. № 326); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2025–2029 роки (рішення Вченої ради від 24 грудня 2024 р., протокол № 25/1). Тема дисертації затверджена Вченою радою НАВС 26 жовтня 2022 року (протокол № 14), уточнена Вченою радою НАВС 31 жовтня 2023 року (протокол № 22), зареєстрована Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1128, 2023 рік).

Отже, обрана тема дисертаційного дослідження є безперечно актуальною, оскільки поєднує як фундаментальний теоретико-правовий, так і виразний прикладний вимір. Вона безпосередньо відповідає сучасним потребам розвитку системи кримінального судочинства України, сприяє підвищенню ефективності використання криміналістичних знань, вмінь, навичок у кримінальному провадженні та забезпеченню законності судових рішень.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформованих у дисертації. Достовірність і наукова обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у

дисертаційному дослідженні, підтверджуються застосуванням комплексної методології, яка поєднує теоретичні, емпіричні та порівняльно-аналітичні підходи. Автор забезпечив належний рівень наукової системності, що дозволило отримати результати, які відзначаються логічною послідовністю, внутрішньою узгодженістю та практичною спрямованістю.

Методологічна основа роботи побудована на використанні сукупності сучасних методів юридичної науки, адаптованих до специфіки предмета дослідження. Слід відзначити використання спеціально-правових методів, а саме порівняльно-правового, – під час вивчення норм права, наукових понять; компаративістського – задля вивчення позитивного іноземного досвіду щодо формування міжнародних, європейських і національних стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження; системно-структурного – для побудови системи криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення та стороною захисту у кримінальному провадженні, виокремлення завдань сторони обвинувачення та сторони захисту у процесі криміналістичного забезпечення збирання доказів під час кримінального провадження.

Наукова достовірність висновків підтверджується репрезентативною емпіричною базою, що охоплює аналіз значного масиву кримінальних проваджень, судових рішень та офіційної статистики, а також нормативно-правових актів, які регулюють криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження. Так, емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, Міністерства юстиції України, Національної асоціації адвокатів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатів та інших відомств; вироки Єдиного державного реєстру судових рішень; дані, отримані внаслідок вивчення 200 кримінальних проваджень, досудове розслідування котрих здійснювалося органами Національної поліції України; статистичні та аналітичні матеріали Європейського суду з прав людини; 126 рішень

Європейського суду з прав людини; результати анкетування 360 слідчих, 210 дізнавачів Національної поліції України, 195 прокурорів, 180 адвокатів-захисників, 84 суддів, 85 викладачів закладів вищої освіти. Емпіричні дослідження проводилися в усіх регіонах України. Важливо, що у роботі використано власний практичний досвід здобувача з проблематики дослідження. Такий підхід забезпечив глибину та об'єктивність дослідження, а також дав можливість дисертанту обґрунтувати власні висновки із посиланням на реальну судову практику.

Дослідження вирізняється високим рівнем наукової системності й міждисциплінарності. Автор продемонстрував глибоке володіння матеріалом і вміння інтегрувати знання з кримінального процесу, криміналістики, інших галузей юриспруденції, що забезпечило наукову переконливість і практичну цінність результатів. Висновки дисертації логічно випливають із проведеного аналізу, мають належне теоретичне підґрунтя й відображають послідовне наукове обґрунтування запропонованих положень.

Нормативно-правова база дослідження охоплює широкий спектр національних і міжнародних джерел – Конституцію України, Кримінальний процесуальний кодекс, закони України, підзаконні акти, рішення судових інстанцій, методичні рекомендації та ін. Комплексне опрацювання вказаних джерел дозволило автору виробити власне бачення вдосконалення правового регулювання криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження.

Наукові положення, сформульовані у дисертації, мають чітке обґрунтування, логічну послідовність і підтверджуються як теоретичними аргументами, так і практичними прикладами. Рекомендації, подані дисертантом, відзначаються прикладною значущістю й використані в правотворчій діяльності (профільний Комітет Верховної Ради України), правозастосовній діяльності (Головне слідче управління Національної поліції України, Національна асоціація адвокатів України, Рада адвокатів України); освітньому процесі (Національна академія внутрішніх справ); науково-

дослідній діяльності (Національна академія внутрішніх справ, Науково-дослідний інститут публічного права).

Опубліковані наукові праці автора засвідчують високий рівень наукової зрілості, системності мислення й методологічної культури. Вони повністю корелюють із темою дисертації, а їх зміст підтверджує наукову достовірність і практичну цінність отриманих результатів.

Наукова новизна положень та висновків, запропонованих автором особисто. Висновки та пропозиції, викладені в дисертаційній роботі О. Л. Дульського, характеризуються належним ступенем наукової новизни, адже є результатом системного аналізу чинного кримінального процесуального законодавства, узагальнення практики органів досудового розслідування, адвокатури, судових органів, а також критичного переосмислення сучасних наукових концепцій щодо сутності, змісту та правової природи криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження. Дослідження виконано автором самостійно, без використання наукових розробок чи ідей співавторів, що свідчить про високий рівень наукової зрілості та творчого підходу до розв'язання складної міждисциплінарної проблематики.

У дисертації вперше на теоретико-правовому рівні здійснено комплексне монографічне дослідження, у якому сформовано концептуальні теоретичні, методологічні, правові, праксеологічні засади криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження. У роботі запропоновано низку наукових положень, які відзначаються високим рівнем оригінальності. Зокрема, автором *вперше*:

- визначено зміст поняття «криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження» в змагальному кримінальному процесі, що виявляється в таких ознаках: забезпечення потреб практичної діяльності уповноважених суб'єктів, що визначені в кримінальному процесуальному законодавстві України; використання методів, засобів, прийомів криміналістичної техніки, тактики й методики;

пізнавальна діяльність уповноважених суб'єктів, що визначені в кримінальному процесуальному законодавстві України, яка полягає в знаходженні, сприйнятті, витребуванні фактичних даних, а також окремих уповноважених осіб (слідчого, дізнавача, прокурора, оперативного співробітника (ч. 2 ст. 41 КПК України) та ін.), спрямована на вилучення, збереження та фіксацію фактичних даних; збір тих фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження; збір фактичних даних відбувається відповідно до нормативно-правових актів, рішень Конституційного Суду України, постанов Пленуму Верховного Суду та з огляду на практику Європейського суду з прав людини; збір таких доказів як стороною обвинувачення, так і стороною захисту передбачає їхні рівні права на знаходження та витребування фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження;

- сформульовано визначення поняття «стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження» (праксеологічний аспект), згідно з яким це діяльність, що полягає в розробленні криміналістичних рекомендацій, методів, прийомів, засобів та їх подальшого застосування з метою задоволення потреб практичної діяльності відповідних суб'єктів у здійсненні пізнавальної діяльності, яка полягає в знаходженні, сприйнятті, витребуванні, а також вилученні, збереженні, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб) фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження, з огляду на: 1) норми та принципи правових актів України, а також принципи окремих національних і міжнародних судових інституцій, юрисдикція яких визнана Україною; 2) нормативні документи, що ґрунтуються на консенсусі, прийняті визнаним органом, який встановлює для загального й неодноразового (п. 20 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про стандартизацію») використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності зі збирання доказів, і спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості;

- надано визначення та схарактеризовано зміст таких понять: «міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження», «європейські стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження», «національні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження», продемонстровано особливості їх практичної реалізації та визначено напрями інтеграції в правотворчу й правозастосовну діяльність;

- запропоновано класифікацію засобів криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення в кримінальному провадженні за такими групами: криміналістичне забезпечення слідчих (розшукових) дій; криміналістичне забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій; криміналістичне забезпечення інших процесуальних дій (процесуальних дій, що спрямовані на витребування, отримання та одержання доказів; окремих заходів забезпечення кримінального провадження), із формуванням практичних рекомендацій реалізації;

- надано пропозиції щодо регламентації в КПК України нової статті 241-1 «Медичне освідування», яка міститиме чотири частини та регулюватиме питання визначення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції осіб, які можуть бути причетними до вчинення кримінального правопорушення;

- розроблено класифікацію засобів техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження як сфери практичної діяльності залежно від таких критеріїв: сторона кримінального провадження; суб'єкти, які реалізують свої повноваження під час збирання доказів, використовуючи засоби техніко-криміналістичного забезпечення; спосіб реалізації повноважень суб'єктами в питаннях проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, використовуючи засоби техніко-криміналістичного забезпечення;

виконуваний вид процесуальної дії з використанням засобів техніко-криміналістичного забезпечення; вид технічного засобу, що застосовують під час збирання доказів; місце використання технічних засобів та їх призначення;

- виокремлено етапи криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій: формування та подання клопотання стороною захисту про проведення таких дій; прийняття рішення уповноваженою особою, якій подано клопотання; оскарження стороною захисту рішень, дій або бездіяльності уповноважених осіб під час ініціювання слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій (факультативний етап); безпосереднє збирання доказів уповноваженою особою або за її дорученням іншою службовою особою шляхом проведення цих дій; участь сторони захисту в слідчих (розшукових) чи інших процесуальних діях (факультативний етап); підбиття підсумків на основі отриманих результатів як уповноваженими особами, так і стороною захисту. Для кожного етапу надано криміналістичні рекомендації.

Результати дослідження мають вагоме значення як для розвитку теорії кримінального процесу та криміналістики, так і для вдосконалення практики правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності.

Автор системно і логічно відобразив зміст наукового дослідження, який включає в себе послідовне вирішення проблем згідно предмета дослідження.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати дослідження. Анотація викладена українською та англійською мовами.

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми та зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, окреслено його емпіричну базу; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів;

охарактеризовано особистий внесок здобувача; наведено дані про апробацію результатів дослідження та публікації.

У першому розділі дисертації «Теоретико-правові та праксеологічні основи криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження» формується теоретико-правове підґрунтя роботи.

Розкриваються питання генези і стану наукових досліджень проблем криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (підрозділ 1.1), висвітлюються поняття та зміст криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження в змагальному кримінальному процесі (підрозділ 1.2), розкривається правова регламентація криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (підрозділ 1.3).

У підрозділі 1.1. «Генеза та стан наукових досліджень проблем криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження» автором виокремлюються періоди розвитку наукових досліджень проблематики крізь призму наук кримінального процесу та криміналістики. Вивчення доробку вчених дозволило автору виокремити такі напрями власних наукових досліджень: удосконалити підхід до визначення поняття доказу; нормативного закріплення переліку джерел доказів; запровадження нормативних положень, що зобов'язують застосовувати практику ЄСПЛ не лише під час судового провадження, а і досудового розслідування (включаючи і процес збирання доказів); нормативне закріплення та розширення переліку способів збирання доказів, особливо для сторони обвинувачення (чіткий перелік слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій); удосконалення інституту збирання доказів під час міжнародного співробітництва (посилюється взаємодія з міжнародними та європейськими інституціями); поширення криміналістичного забезпечення на весь процес кримінального провадження; забезпечити процес приведення засобів, методів, прийомів криміналістичного забезпечення до міжнародних і

європейських стандартів, формування на їх підґрунті належних національних стандартів.

У підрозділі 1.2. «Поняття та зміст криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження у змагальному кримінальному процесі» приділено увагу з'ясуванню змісту наукових понять. З метою об'єктивного висвітлення проблематики, визначено дефініцію поняття «криміналістичне забезпечення». Проаналізовано праці вчених (В.А. Журавель, З.М. Топорецька Ж.В. Удовенко Ю.М. Чорноус) й підтримано точку зору про виокремлення таких складових криміналістичного забезпечення: криміналістична техніка, криміналістична тактика та криміналістична методика, що узгоджується із системою науки криміналістики за наукового підґрунтя загальної теорії криміналістики.

У підрозділі 1.3, правові основи діяльності уповноважених суб'єктів розглянуті у двох аспектах: кримінальному процесуальному (правова основа збирання доказів) та криміналістичному (правова основа криміналістичного забезпечення). Підкреслено, що кримінальний процесуальний аспект виражається у нормативно-правовому регулюванні діяльності сторін кримінального провадження під час збирання доказів.

Серед суб'єктів збирання доказів особливу увагу звернено на осіб, які реалізують вказану діяльність професійно, згідно повноважень, наданих КПК України, і як наслідок, мають більш широке коло повноважень. Це суб'єкти з боку обвинувачення, так звані уповноважені особи (слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор) (ч. 2 ст. 93, ст. 38 КПК України), та такий суб'єкт з боку захисту як захисник (ч. 3 ст. 93 КПК України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

У другому розділі дисертації «Зміст криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження» розкрито поняття та зміст техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (підрозділ 2.1), тактико-криміналістичного

забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (підрозділ 2.2), методико-криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (підрозділ 2.3).

Техніко-, тактико- і методико-криміналістичне забезпечення збирання доказів, залежно від суб'єктів, які реалізують свої повноваження, автором розглядаються у контексті діяльності: 1) уповноважених осіб (прокурор, слідчий, дізнавач та ін.) як основних суб'єктів сторони обвинувачення; 2) захисника як основного суб'єкта зі сторони захисту; 3) інших осіб сторони обвинувачення та захисту, що визначені у п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України.

У третьому розділі дисертації *«Стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження»* розкрито поняття та зміст міжнародних, європейських і національних стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (підрозділ 3.1), сформовано міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (підрозділ 3.2), наведено європейські стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (підрозділ 3.3).

Розглянуті різні підходи до виокремлення та класифікації стандартів криміналістичного забезпечення кримінального провадження та виокремлено їх три основні групи: міжнародні, європейські, національні.

У четвертому розділі дисертації *«Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення у кримінальному провадженні»* визначено засади криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення слідчих (розшукових) дій (підрозділ 4.1), розкрито специфіку криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій (підрозділ 4.2), з'ясовано особливості криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення інших процесуальних дій (підрозділ 4.3).

У підрозділі 4.1. «Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення слідчих (розшукових) дій» підкреслено, що слідчі (розшукові) дії є основними способами збирання стороною обвинувачення криміналістично значущої інформації у кримінальному провадженні, яка за умов передбачених КПК України, набуває доказового значення.

Виокремлено загальні засади криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення слідчих (розшукових) дій, а також на прикладі проведення допиту, огляду (зокрема, огляду місця події), обшуку із наданням відповідних практичних рекомендацій.

У підрозділі 4.2. «Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій» зважаючи на те, що на сьогодні питання теоретико-методологічних засад негласних слідчих (розшукових) дій є малодослідженими, проте досить важливими в кримінальній процесуальній та криміналістичній науках, О.Л. Дульський висвітлив як теоретико-методологічні засади дослідження проведення негласних слідчих (розшукових) дій уповноваженими особами у кримінальному провадженні, так й актуальні практичні питання правозастосовної діяльності.

Продовжує розгляд актуальних питань правозастосовної діяльності підрозділ 4.3, за змістом якого акцентується увага на криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення інших процесуальних дій (тимчасового доступу до речей і документів, тимчасового вилучення майна, арешту майна, законного затримання, затримання уповноваженою службовою особою). Криміналістичне забезпечення «інших процесуальних дій» наразі не є достатньо науково розробленим, й увага автора спрямована на подолання цієї прогалини.

У п'ятому розділі дисертації «Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту у кримінальному провадженні» визначено засади криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом

ініціювання проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій (підрозділ 5.1), розкрито специфіку криміналістичного забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення інших процесуальних дій (підрозділ 5.2), з'ясовано особливості криміналістичного забезпечення самостійного збирання доказів стороною захисту в кримінальному провадженні (підрозділ 5.3).

У підрозділі 5.1 виокремлюється криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Відмічено, що криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною захисту супроводжується протягом усієї організаційної діяльності захисника.

За змістом підрозділу 5.2 приділяється увага криміналістичному забезпеченню збирання доказів стороною захисту шляхом ініціювання проведення процесуальних дій. Автором обґрунтовано, що криміналістичне забезпечення ініціювання стороною захисту проведення процесуальних дій складається з таких етапів: підготовчий (аналіз матеріалів кримінального провадження, аналіз висвітленої ситуації підзахисного, проведення інших процесуальних дій, підготовка клопотання про проведення процесуальної дії, підготовка плану проведення процесуальної дії тощо); робочий (безпосереднє проведення процесуальної дії, участь у проведенні процесуальної дії); заключний (фіксація процесуальної дії, підбиття підсумків й оцінювання всіх установлених даних, аби перевірити, чи всі поставлені завдання процесуальної дії виконані).

У підрозділі 5.3. розкриваються актуальні питання криміналістичного забезпечення самостійного збирання доказів стороною захисту у кримінальному провадженні. Самостійне збирання доказів стороною захисту у кримінальному провадженні наразі відбувається шляхом: витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок (в тому

числі адвокатський запит відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), опитування свідків та ознайомлення з матеріалами кримінального провадження в порядку ст. 290 КПК України. Всі вони охоплюють техніко-, тактико- та методико-криміналістичне забезпечення. Ефективність проведення таких процесуальних дій залежить як від дотримання кримінальних процесуальних засад, так і від врахування криміналістичних рекомендацій.

Висновки, сформульовані дисертантом, відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження. Автором використано значну кількість літературних джерел, а саме законодавчі та підзаконні нормативні акти України, джерела іноземних держав.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у науково-дослідній, нормотворчій, правозастосовній діяльності та освітньому процесі, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях.

Зміст дисертаційної роботи розкрито повно, послідовно та всебічно. Теоретичні положення дослідження базуються на глибокому аналізі наукових джерел, сучасної кримінально процесуальної та криміналістичної доктрини, нормативно-правової бази, вивчення практики сторони обвинувачення, сторони захисту та узагальнення судової практики. Автор продемонстрував високий рівень теоретичної підготовки, вміння узагальнювати наукові концепції та формулювати власні обґрунтовані висновки, що мають як теоретичне, так і прикладне значення.

Сформульовані у дисертації висновки та пропозиції становлять вагомий внесок у розвиток сучасних наук кримінального процесу та криміналістики, зокрема у напрямі формування концептуальних теоретичних, методологічних, правових, праксеологічних засад криміналістичного забезпечення збирання

доказів сторонами кримінального провадження. Результати дослідження мають потенціал для використання у подальшому розвитку доктринальних положень науки кримінального процесу, науки кримікриміналістичної науки, а також у практичній діяльності правоохоронних органів, адвокатури, суду.

Основні положення дисертації пройшли належну апробацію, що підтверджується їх оприлюдненням у низці наукових праць. Зокрема, ключові результати відображено у монографічному дослідженні автора, яке систематизує теоретико-методологічні засади криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження та пропонує авторські підходи до підвищення його ефективності. Висновки дослідження також опубліковано у фахових наукових журналах України, включених до переліку наукових фахових видань, затверджених Міністерством освіти і науки України, що свідчить про їх офіційне визнання на національному рівні.

Крім того, окремі результати роботи висвітлено у публікаціях, індексованих у міжнародних наукометричних базах даних Scopus та Web of Science, що засвідчує міжнародне визнання наукових напрацювань здобувача та їх релевантність світовому науковому дискурсу. Теоретичні концепції, методологічні підходи та практичні рекомендації автора неодноразово презентувалися у вигляді доповідей і тез на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, де отримали позитивне сприйняття фахової спільноти.

Такий обсяг апробаційного матеріалу, системність публікацій і багаторівневе представлення результатів свідчать про високий рівень наукової активності здобувача, належне впровадження положень дисертації в науковий обіг, а також про визнання отриманих результатів у професійному середовищі. Усе це дає підстави вважати, що наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи знайшли повне та достатнє відображення в опублікованих працях автора.

Дотримання академічної доброчесності. За результатами аналізу роботи, а також наукових праць О. Л. Дульського порушень вимог академічної доброчесності (академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації тощо) не встановлено.

Реального або потенційного конфлікту інтересів між офіційним опонентом і здобувачем немає.

Позитивно оцінюючи наукову новизну та практичну значущість проведеного дослідження, вважаємо доцільним звернути увагу на окремі положення, що можуть бути предметом наукової дискусії під час захисту дисертації:

1. У вступі дисертант зазначає, що в процесі збирання доказів під час кримінального провадження реалізується діяльність із виявлення, витребування, вилучення, збереження, фіксації джерел криміналістично значущої інформації, що може набувати значення фактичних даних, а надалі – джерел доказів у кримінальному провадженні. Тож діяльність із криміналістичного забезпечення такої діяльності цілком закономірно привертає увагу як учених, так і практиків, визначає ефективність правотворчої та правозастосовної діяльності (с. 27 дис.)

Далі автор робить висновок, що збирання доказів сторонами кримінального провадження передбачає пізнавальну діяльність уповноважених на це суб'єктів, яка полягає у знаходженні, сприйнятті, витребуванні, а також вилученні, збереженні, фіксації (стосується окремих уповноважених осіб) фактичних даних, які мають значення для кримінального провадження (стор. 87 дис.) та формулює визначення криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження як діяльності, яка полягає в розробленні криміналістичних рекомендацій, методів, прийомів, засобів та їх подальшого застосування з метою задоволення потреб практичної діяльності уповноважених суб'єктів у здійсненні ними пізнавальної діяльності, яка виявляється в знаходженні, сприйнятті, витребуванні, а також вилученні, збереженні, фіксації (стосується окремих

уповноважених осіб: слідчого, дізнавача, керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання, прокурора та інших) фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження (с. 93-94 дис.)

На думку офіційного опонента, потребує уточнення розуміння дисертантом співвідношення понять «джерело криміналістично значущої інформації», «джерела фактичних даних» та «джерела доказів у кримінальному провадженні» та чи може бути застосована відносно цих категорій пізнавальна діяльність уповноважених суб'єктів, яка полягає у знаходженні, сприйнятті, витребуванні, а також вилученні, збереженні, фіксації.

2. Третій розділ дисертації присвячений формуванню стандартів криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження. Зокрема, здобувачем розкриваються міжнародні стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (підрозділ 3.2) європейські стандарти криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження (підрозділ 3.3.). Однак, постає питання про імплементацію у вітчизняну правотворчу та правозастосовну діяльність міжнародних та європейських стандартів. Які пропозиції з даного питання пропонує здобувач?

3. За змістом підрозділу 4.2 «Криміналістичне забезпечення збирання доказів стороною обвинувачення шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій», здобувач розглядає методи пізнавальної діяльності, що використовуються під час проведення НСРД, у тому числі й власне криміналістичні (криміналістичне версіювання, планування, криміналістичний аналіз ситуації та ін.), у контексті загальної системи криміналістичного забезпечення досліджує техніко-, тактико- й методико-криміналістичне забезпечення НСРД. Під час прилюдного захисту бажано обґрунтувати авторське бачення співвідношення (розмежування) тактико- й методико-криміналістичного забезпечення НСРД, оскільки в підзаконних нормативно-правових актах, зокрема Інструкції про організацію проведення

негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 , та ін., на погляд офіційного опонента, поняття тактика і методика проведення НСРД вживаються як синонімічні.

4. За змістом дисертації здобувач неодноразово порушує проблематику використання спеціальних знань сторонами кримінального провадження. Однак, якщо питання використання спеціальних знань стороною обвинувачення є достатньо висвітленим та не викликає гострих дискусійних питань, то використання спеціальних знань стороною захисту є мало дослідженим на теоретичному рівні та проблемним щодо практичної реалізації. Які пропозиції сформував здобувач за напрямом удосконалення використання спеціальних знань стороною захисту?

5. У висновках дисертації подано вагомі узагальнення, однак, на нашу думку, доцільно було б посилити їх зміст практичними рекомендаціями для практичної діяльності уповноважених суб'єктів як сторони обвинувачення, так і сторони захисту.

Зазначені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної наукової та практичної цінності представленого дослідження. Їх урахування у подальших наукових розвідках автора сприятиме поглибленню теоретичних засад і підвищенню прикладного потенціалу результатів дисертаційної роботи.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження **Дульського Олександра Леонідовича «Криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження»** є завершеною кваліфікаційною науковою роботою, у якій отримано нові, науково обґрунтовані результати, що у своїй сукупності вирішують важливу наукову проблему — формування цілісної системи теоретичних, правових та праксеологічних основ криміналістичного забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження.

Дисертація відповідає науковій спеціальності 12.00.09 та вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (із подальшими змінами), а її автор – **Дульський Олександр Леонідович** – заслуговує присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

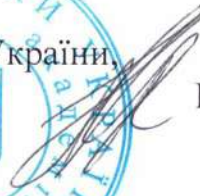
ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Головний науковий співробітник
НЛ № 1 науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, професор

Діана СЕРГЄЄВА

Підпис Сергєєвої Д.Б. засвідчую.
Проректор з наукової роботи
Національної академії Служби безпеки України,
доктор юридичних наук, професор

Юліана НАЙДЬОН